

1.02. Pregledni znanstveni članek

UDK 94(497.4-11)"1850/1919"
308(497.4 Slovenske gorice)"18/19"
prejeto: 25. 7. 2005

Filip Čuček

univ. dipl. zgod., mladi raziskovalec, oddelek za zgodovino Pedagoške fakultete Univerze v Mariboru,
Koroška 160, SI-2000 Maribor
e-mail: filip.cucek@uni-mb.si

Nekaj drobcev k zgodovini dupleškega območja od srede 18. stoletja do konca prve svetovne vojne (s posebnim poudarkom na časopisu Slovenski gospodar)

IZVLEČEK

Avtor obravnava razmere na dupleškem območju med obdobjem vladanja Marije Terezije in koncem prve svetovne vojne. Še posebej je preučil časopis Slovenski gospodar in na podlagi tega analiziral dogajanje na tem prostoru po začetku avstrijske ustavne dobe. Ob pomanjkanju druge literature nam časopis omogoča rekonstruirati življenje lokalnega prebivalstva in ugotavljati, v kolikšni meri se je nacionalna diferenciacija na Spodnjem Štajerskem v 80-tih letih 19. stoletja odražala tudi na podeželju med Mariborom in Ptujem.

KLJUČNE BESEDE

Duplek, šolstvo, politične razmere, socialne razmere, društva, Slovenske gorice

SUMMARY

*SOME FRAGMENTS TO THE HISTORY OF THE DUPEK DISTRICT FROM THE MIDDLE
OF THE 18TH CENTURY TO THE END OF WORLD WAR I (WITH SPECIAL EMPHASIS
ON THE NEWSPAPER SLOVENSKI GOSPODAR)*

The author deals with circumstances in the district of Duplek in the period between the reigning of Maria Theresia and the end of World War I. In particular, he studied the newspaper Slovenski gospodar and based on the study, analysed events in that region after the outset of the Austrian constitutional period. At lack of other literature, the newspaper enables us to reconstruct the life of the local population and to determine to what measure national differentiation in Lower Styria in the 80s of the 19th century reflected in rural areas between Maribor and Ptuj.

KEY WORDS

Duplek, schooling, political circumstances, social circumstances, societies, Slovenske gorice

Uvod

Sredi 18. stoletja, ko se začena naša zgodba, je Habsburško cesarstvo prvič v skoraj 500-letni zgodovini vodila ženska. Po pragmatični sankciji njene očeta Karla VI. leta 1713, ki je omogočal nasledstvo v cesarski rodbini Habsburžanov tudi ženski potomki, je leta 1740 žezlo prevzela Marija Terezija.

Sredi 18. stoletja je v Svetem rimskem cesarstvu nemške narodnosti dupleško območje sestavljalo več kmečkih naselij med Mariborom in Ptujem. Če se je popotnik v tistih časih odpravil iz Maribora (*Marburg*) proti Ptujju (*Pettau*) čez Vurberk (*Wurmberg*), je po prečkanju Drave v Zgornjem Dupleku (*Ober Täubling*) še uspešno potoval proti Spodnjemu Dupleku (*Unter Täubling*), ker je bila pot vedno dobra in uporabna za vse. Kdor pa se je odločil in želel priti po bližnjici čez Zimico (*Wintersbach*) do Sv. Barbare (*Oberwurz*), je nalletel na težave, saj so "vse ostale poti, ki vodijo po tem delu hribovja od vasi do vasi in v vinske gorice, slabe, zanemarjene, imajo ilovnata tla, vendar so vse, resda s težavo, prevozne z vozmi". Če je zbral potujoči pogum in se iz Sv. Martina (danes Dvorjane) odpravil na Vurberk, se je vzpenjal po strmi in težko prehodni, a dobri poti, ki je bila stalno vzdrževana. Iz Vurberka proti Ptujju je bila pot dobra in prevozna. Pot proti Sv. Barbari (danes Korena) pa je mogla povzročati marsikateri problem, saj je bila "čez hribovje zelo strma in slaba". Tudi ostale nepomembne poti v okolici so bile zanemarjene kmečke poti, neuporabne za težke vozove.¹

Po cerkveni reorganizaciji župnij Jožefa II. je v osemdesetih letih 18. stoletja dupleško območje spadalo pod vikariat Sv. Martina v mariborskem okrožju, ta pa pod župnijo Sv. Petra (danes Malečnik) pri Mariboru. Vasi na tem območju so bile razmeroma majhne in so le izjemoma presegle sto prebivalcev.² Leta 1805 je sekovska škofija, kamor je tedaj spadalo dupleško območje, preuredila svoje dekanate in župnija Sv. Martina je pripadla ptujskemu dekanatu, pod katerim je ostala do leta 1859, ko je Anton Martin Slomšek prenesel sedež lavantinske škofije v Maribor. Obe sta bili nato v okviru lavantinske škofije sestavni del mariborskega dekanata.³

Z vzpostavitvijo novih krajevnih občin in v okviru teh manjših katastrskih občin so po marčni revoluciji nastala okrajna glavarstva. Tako je občina Vurberk spadala pod ptujsko glavarstvo in sodni okraj Ptuj, kjer je živelo 1428 ljudi.⁴ Ostale

občine so spadale pod glavarstvo Maribor, a bile razdeljene v dva sodna okraja, Maribor in Lenart. V mariborski sodni okraj je spadal Zgornji Duplek (v viru Gornji Duplek) s 469 prebivalci. Spodnji Duplek (Spodnji Duplek) je imel 359 prebivalcev. Sem sta spadala še Sv. Martin, kjer je prebivalo 261 ljudi, in Ciglence, ki so imele 269 "duš". Vse štiri vasi so spadale pod župnijo Sv. Martin.⁵ Župnija Sv. Barbare je spadala v lenarški sodni okraj in zajemala vasi Korena s 575 prebivalci, Zimica, kjer je živelo 355 ljudi, Jablance, ki so imele 404 prebivalce, in Žikarce s 505 ljudmi.⁶

Po vpeljavi modernih ljudskih štetij⁷ leta 1869 še lažje sklepamo o številu prebivalstva. Občina Vurberk je imela 1600 ljudi, občina Jablance 403, Žikarce 523, Korena 669, Zimica 435, Zgornji Duplek 516, Spodnji Duplek 394, Ciglence 281 in Sv. Martin 231 prebivalcev.⁸ Prvo štetje po občevalnem jeziku je bilo leta 1880 in potem vsakih deset let do propada dvojne monarhije. Ko se je s Taaffejevo dobo na Štajerskem pričela nacionalna diferenciacija,⁹ tega na dupleškem območju, ki je bilo stoodstotno katoliško, po ljudskem štetju skoraj ni bilo opaziti, saj so se le trije v Dupleku opredelili za Nemce, medtem ko je bilo več Nemcev (18) na Vurberku, gotovo zaradi vurberških graščakov. Po ostalih vaseh je bilo prebivalstvo povsem slovensko.¹⁰ Leta 1890 je imela občina Jablance 404 slovenske prebivalce, Žikarce pa ob 474 slovenskih še šest takih, ki so se deklarirali za Nemce, kar priča o tem, da je pospešen nemški nacionalizem pustil sledi tudi v tem delu Slovenskih goric. Tudi v Zimici sta se dva opredelila kot Nemca, medtem ko je bilo 470 prebivalcev, ki so vpisali pod rubriko občevalni jezik slovenščino. Korena je bila povsem slovenska in je imela 712 ljudi. Pri Sv. Martinu je prebivalo 282 slovenskih občanov. Za Zgornji Duplek ni podatkov, da bi se kdo priglasil za Nemca med 630 ljudmi, medtem ko beleži statistika enega Nemca v Spodnjem Dupleku, ki je imel 446 prebivalcev. Pač pa so v Ciglencah med 300 ljudmi štirje navedli nemški jezik kot svoj občevalni jezik. Na Vurberku se je število ljudi zmanjšalo na 1531, deset jih je vpisalo nemščino, štirje pa so bili tujci.¹¹

⁵ Prav tam, str. 8.

⁶ Prav tam, str. 18.

⁷ Popisi prebivalstva so odličen vir za ugotavljanje strukture prebivalstva. Posebej dobro je to gradivo ohranjeno za Ljubljano. Več o tem glej: Studen, *Stanovati v Ljubljani*.

⁸ *Orts-Repertorium des Herzogthumes Steiermark*, 1872, str. 83–85, 88, 90.

⁹ O tem glej več: Cvirn, *Trdnjavski trikotnik*.

¹⁰ *Special-Orts-Repertorium von Steiermark*, 1883, str. 165–167, 169–171, 205.

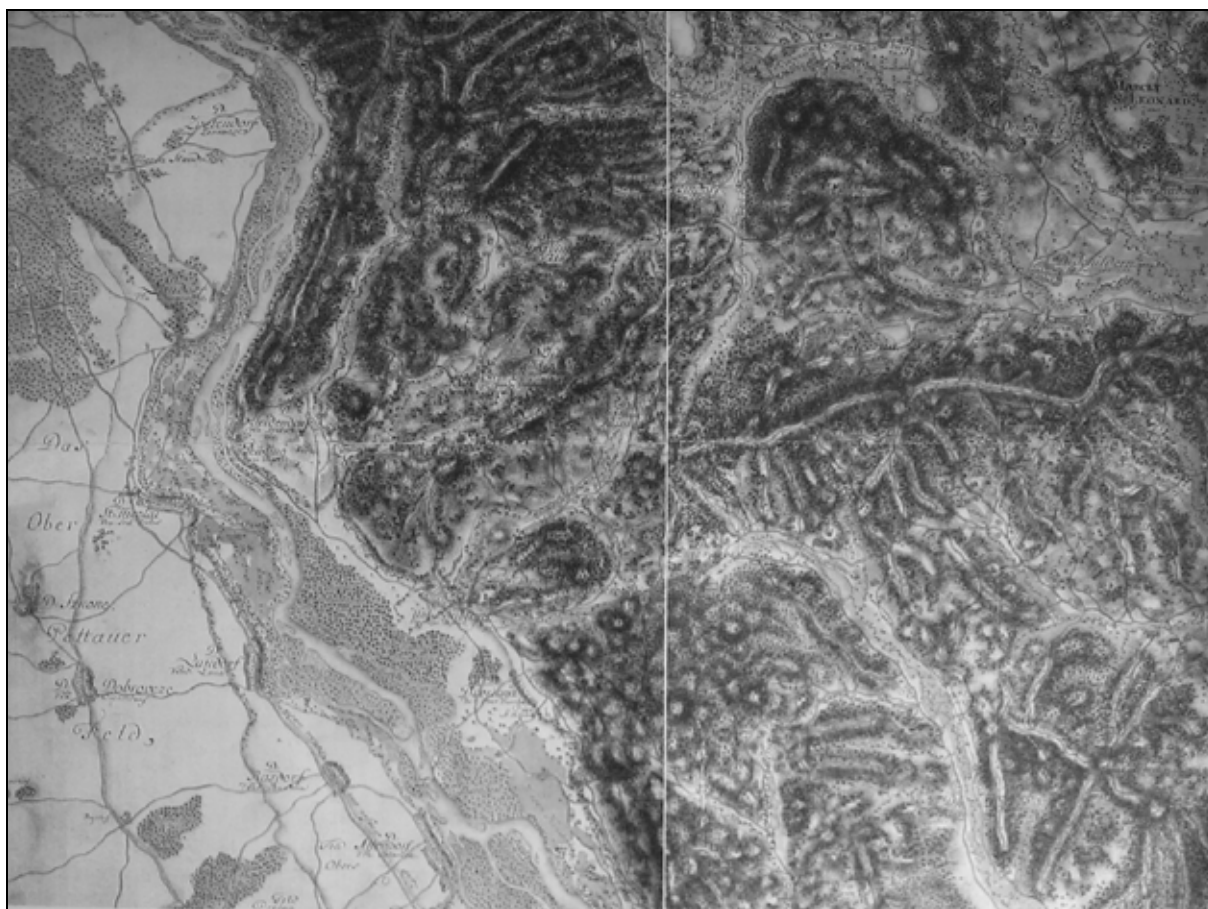
¹¹ *Special-Orts-Repertorium von Steiermark*, 1893, str. 237, 238, 240, 241, 245–248, 291.

¹ Rajšp, *Slovenija na vojaškem zemljevidu*, str. 121.

² Ljubša, *Preureditev župnijskih mej*, str. 27–36.

³ Ljubša, *Razvoj lavantinskih župnij*, str. 142–143.

⁴ *Marburški okrog: po štetju 1850*, str. 42.

Dupleško območje po Terezijanskem katastru. (Rajšp, Slovenija na vojaškem zemljevidu, Sekcija 166)

Na prelomu stoletja je živel v Jablancih 427 ljudi, v Žikarcih, kjer je nekdo navedel nemščino, pa je prebivalo 473 ljudi. V Zimici sta se pojavila dva Nemca med 440 prebivalci. Tudi v Koreni sta se dva opredelila za nemški jezik med 694 ljudmi. Sv. Martin je štel že skoraj 300 prebivalcev. Zgornji Duplek je bil po številu prebivalstva med večjimi in imel 600 prebivalcev, Spodnji Duplek pa nekaj manj, 441. Najmanjše so bile Ciglence, kjer je živel 264 ljudi. Vurberk je štel na prelomu stoletja 1552 slovenskih in 10 prebivalcev, ki so se opredelili za Nemce.¹² Ob zadnjem štetju pred prvo svetovno vojno je število prebivalstva upadlo v Jablancih na 402 Slovence in tri tujce. V Koreni je živel 697 ljudi, kar je pomenil status quo v primerjavi z desetletjem prej. Naraslo je število tistih, ki so se prijavili k nemškemu občevalnemu jeziku, bilo jih je šest. V Ciglencih je stanje ostalo nespremenjeno. V Zimici se je število prebivalstva zvišalo na 460, nekdo je navedel nemščino kot

svoj občevalni jezik. V Žikarcih je ostalo število enako, povečalo se je le število nemškoobčevalnih ljudi, bilo jih je sedem. Spodnji Duplek je štel 449 ljudi, od tega dva, ki sta navedla nemški jezik, in en tujec. V Sv. Martinu so našli 312 Slovencev in tri tujce, medtem ko je bil Zgornji Duplek povsem "slovenski" in imel 646 prebivalcev. Vurberk je imel pred prvo svetovno vojno skoraj 1500 ljudi, natančneje 1489, se pravi, da je število nekoliko upadlo v primerjavi s štetjem desetletje prej. Med temi so našli pet ljudi z nemškim občevalnim jezikom in dva tujca.¹³

Ob Dravi ležeč Sv. Martin, je v sedemdesetih letih 19. stoletja premogel dvorazredno šolo, ubožnico in cerkev Sv. Martina. Potem ko je leta 1754 dr. Johann Sittich, župnik pri Sv. Petru, ustanovil sklad, je leta 1761 prišel v Sv. Martin stalni kaplan Janez Lužnik, ki je ostal le dve leti. Za njim je nastopil Tomaž Vodulnik, ki je kaplanoval do leta 1776. Za časa Franca Korena so leta 1782 prej ne-

¹² *Gemeindelexikon von Steiermark*, str. 178–183, 188, 89, 192–195, 228, 229.

¹³ *Spezial Orts Repertorium von Steiermark*, 1917, str. 101, 104–106, 110, 112, 129.

pomembno majhno filialo občutno povečali in leta 1791 je bila martinska cerkev povišana v župnijo. Do leta 1820 je imel patronat nad župnijo župnik pri Sv. Petru, od tedaj naprej pa je patronat prevzel štajerski verski sklad.¹⁴

Občino Korena je krasila na hribu župnijska cerkev Sv. Barbare pri Vurberku, katere skrbnik je bil v sedemdesetih letih 19. stoletja štajerski verski sklad. Do leta 1787 je stala na mestu poznejše cerkve kapela, prvič omenjena že leta 1558.¹⁵ Ta je bila tedaj dokončno porušena in na njenem mestu so postavili novo, ki pa ni bila obokana, pač pa prekrita z leseno streho in postala župnija leta 1806. Sekovski knezoškof Roman Zängerle jo je blagoslovil 3. oktobra leta 1841. Šele leta 1867 je bila cerkev obokana in 3. novembra jo je blagoslovil lavantinski knezoškof Jakob Maksimilijan Stepišnik.¹⁶

Nekaj besed o šolstvu

Obdobje reform Marije Terezije je bilo pomembno tudi za razvoj šolstva in izobraževanja, saj je na začetku drugega desetletja svojega vladanja okrožnim glavarjem ukazala, naj zberejo podatke o številu šol, o potrebi šol in podobno. Na Slovenskem naj bi bilo v tem času le med 70 in 80 šol, na Spodnjem Štajerskem le 22, ki jih je v mariborskem okrožju obiskovalo 0,4% prebivalstva. Nepismenost je bila tako sredi 18. stoletja še vedno izredno velika. Stanje se je pričelo izboljševati po terezijansko-jožefinskih reformah, saj je do preloma stoletja število šol naraščalo. V prvi četrtini 19. stoletja je stanje na Slovenskem toliko napredovalo, da je okrog leta 1810 šolo obiskoval približno vsak sedmi za šolo sposoben otrok.¹⁷

Na podeželju so začele rasti enorazredne šole. V tem času so se prebudili tudi na dupleškem območju. Medtem ko naj bi pri Sv. Barbari zasilna šola delovala že v drugi polovici 18. stoletja,¹⁸ naj bi bila v Sv. Martinu po šolski kroniki šola ustanovljena leta 1800, po drugi verziji pa leta 1806.¹⁹ V začetku je bil pouk v župnišču, ki ga je do leta 1812, ko je živel in deloval pri Sv. Martinu, vcepljal mladim v glavo župnik Leopold Volkmer.²⁰ Da je Volkmer dejansko posvečal šoli veliko

svojega časa, je razvidno iz poročila ptujskega okrožnega dekana Karla Jožefa Kellnerja, ki je zapisal, da je bil *"ta mož v visoki starosti dnevno, vse do zadnje ure svojega odhoda (iz Sv. Martina), več v šoli, kot kje drugje"*. Zato ne preseneča, da je za njim žalovala vsa martinska župnija.²¹ Učilnica je bila borno opremljena in nerodno pozidana. Za ves material je skrbel učitelj sam, tako da je oskrboval učence in šolo s papirjem, črnilom, peresi in klopmi, skrbeti pa je bil dolžan tudi za kurjavo in občasno za dimnikarja, kar so sicer plačevale oblasti, okraj pa mu je priskrbel šest metrov drv. Kot plačilo je prejel šolnino, 23 mer ajde, malo vina, šolnino in 12 goldinarjev denarja.²²

Leta 1812 so pri Sv. Barbari pričeli graditi novo šolo. Blagoslov gradnji je dal tedanji sekovski škof, mariborska kresija pa je za gradnjo pooblastila več zemljiških gospodstev v okolici, ki so imele pri Sv. Barbari svojo posest. Stavbno parcelo je odstopila cerkev proti odškodnini osmih goldinarjev. Do tedaj so nekateri otroci obiskovali sosednje vasi Sv. Rupert, Sv. Peter, Sv. Martin in Vurberk, ki so šolo že imele, nekateri pa šole sploh niso obiskovali. Ko je šola pričela s poukom, je bilo v kraju 60 šolo-obveznih otrok, dejansko pa jih je šolo obiskovalo le 10 do 15.²³

Kot tretjo šolo na dupleškem področju moramo omeniti še šolo na Vurberku. Začetki segajo po šolski kroniki v leto 1799, ko je prva šola dobila prostore v starem župnišču, zametki šolstva pa naj bi bili še starejši. Bila je enorazrednica za približno 18 do 24 učencev. Zasluge za ustanovitev vurberške šole naj bi imel tedanji vikar Janez Evangelist Mravnjak, ki je služboval na Vurberku med letoma 1777 in 1799 in naj bi poslopje grajske straže, torej staro župnišče, preuredil v šolske namene. Župnišče je bilo sestavljeno iz dveh sob. Večja v pritličju je služila za pouk, manjša je bila namenjena za učiteljevo stanovanje. Šolski obisk je bil v prvih letih pičel. Od 60 šoloobveznih otrok jih je leta 1806 prihajalo v šolo le sedem. Pouk je trajal dnevno štiri ure, poučevali so branje, računanje, pisanje, ob sobotah in sredah pa še *"krščanski nauk in evangelij"*. Leta 1811 je šolo obiskovalo že 22 učencev. Učitelj se je preživil kot cerkovnik, saj za učiteljsko službo ni prejemal rednih dohodkov, tako da je bil odvisen tudi od pomoči in *"dobre volje staršev"*.²⁴

Ker Duplek v tistem času ni premogel lastne šole, so šoloobvezni otroci obiskovali šolo pri Sv. Martinu. Pouk je potekal vsak dan med deveto in enajsto uro ter med dvanajsto in drugo popoldan.

¹⁴ Janisch, *Topographisch-statistisches Lexikon II*, 1979, str. 241–243.

¹⁵ Ožinger, Po naši občini, str. 11.

¹⁶ Janisch, *Topographisch-statistisches Lexikon III*, 1980, str. 1400, 1401.

¹⁷ Vrtnjak, Vzgoja in izobraževanje, str. 104, 105.

¹⁸ Bojc, Šole in učiteljstvo, str. 331.

¹⁹ Bojc, Šole in učiteljstvo, str. 289.

²⁰ Leopold Volkmer (živel v Sv. Martinu med letoma 1799 in 1812) je pisal in prevajal pesmi, nekaj jih je tudi uglasbil, bil je ljudski učitelj in prosvetitelj. Ker je ustvarjal v narečju Štajercev, ga sodobniki v Ljubljani niso priznavali in najbrž so ga le redki poznali.

²¹ Vrtnjak, Vzgoja in izobraževanje, str. 116, 117.

²² Bojc, Šole in učiteljstvo, str. 331.

²³ Arhiv šole Korena, Šolska kronika Korena, 1813–1960.

²⁴ Arhiv šole Korena, Šolska kronika Vurberk, 1799–1941.

Upravni nadzornik šole je bil gostilničar Matija Frajtak. Desetletje kasneje je poučeval na šoli dvajsetletni Bartol Rot. Za verski pouk sta skrbela župnika Jaka Markovič in Martin Košar. Šolski nadzornik Franc Kocmut je prevzel za Rotom poučevanje, pridružil se mu je še Jurij Ferš, veroučitelj pa je bil v njunem času Jurij Stuhec. Za kasnejše obdobje so podatki suhoparni. Omenjeni so še učitelji Miha Kajzer, ki je tod vzgajal mlade med letom 1844 in marčno revolucijo, potem Gustav Poročnik med letoma 1859 in 1863, za njim pa še Janez Muršec in Boštjan Gselman.²⁵

Z rastjo števila prebivalstva se je tudi potreba po šolah v drugi polovici 19. stoletja večala. Leta 1853 je štel šolski okraj pri Sv. Barbari že 175 šoloobveznih otrok, to pa je narekovalo širitev majhne enorazrednice. Leta 1854 se je tako šola prvič razširila, saj je postala dvorazrednica. Glavne zasluge za prvo širitev je imel župnik Tomaž Zimič, saj so na njegovo pobudo šoli nadzidali prvo nadstropje. Nadučitelj Kolarič je s tem dobil še drugega podučitelja. Leta 1870 ga je nasledil Franc Suen, ki je imel le po enega podučitelja. Tega leta so našli 212 šoloobveznih otrok. Leta 1890 je deželni šolski svet razširil šolo v trirazrednico. Tako je 254 šoloobveznih otrok v šolskem letu 1890/91 že moglo prisostvovati pouku v prenovljeni zgradbi. Leto 1897 je bilo prelomno glede vpeljave slovenščine v šolsko uradno življenje. Etbin Bojc v svoji razpravi sicer pravi, da je bila slovenščina uvedena že leta 1870, vendar sklepam, da se je po odloku krajevnega šolskega sveta uradovalo pri Sv. Barbari v slovenskem jeziku šele pred prelomom stoletja, pa tudi v šolski kroniki je slovenščina takrat prvič ugledala luč sveta.

Rast prebivalstva in s tem množitev šoloobveznih otrok je prisilila šolske oblasti, da so dve leti po prelomu stoletja pričeli širiti obstoječo triirazrednico. Kljub temu, da je bilo leta 1902 že 314 šoloobveznikov, so bile proti širitvi tri od štirih šolskih občin. Cesarsko kraljevo ministrstvo za bogočastje in uk je ugovor vseh treh občin zavrnilo in obenem ukazalo krajevni šolski svetu izpeljati gradnjo. Ker se je stavbna komisija odločila prizidati dva nova prostora, se je načrt začel izvrševati leta 1904, prizidek pa je bil gotov naslednje leto. Obiskovalo ga je lahko vseh 345 šoloobveznih otrok.

Pred marčno revolucijo je povečano število učencev zahtevalo novo šolo tudi na Vurberku. Ker denarja ni bilo od nikoder, je morala gradnja počakati lepših časov. V petdesetih letih 19. stoletja je okrožni urad na Ptuj napravljal načrt za stavbo in proračun, ki je znašal 7665 goldinarjev in 32 krajcarjev. Znesek 2444 goldinarjev in 10 kraj-

carjev bi moral prispevati ptujski župnik Jakob Štandeker kot skrbnik vurberške šole. Ker ta projekta ni hotel podpreti, je namestništvo v Gradcu načrt preuredilo in cenejšega predložilo okrožnemu uradu v Ptuj. Ker pa župnik Štandeker tudi novega zneska ni želel plačati, je bila gradnja spet odložena. Najbolj so se približali gradnji nove šole v začetku šestdesetih let, ko je župan Peter Pesl prevzel gradnjo stavbe za 7007 goldinarjev. Toda nezadovoljneži z graščinskim oskrbnikom Ramutom na čelu so prepričali večino posestnikov, da so gradnji nasprotovali in jo tudi preprečili.

Leta 1871 je bila šola razširjena v dvorazrednico. V tem letu je bilo vpisanih 200 otrok, a jih je k pouku prihajalo le 135. Leta 1874 je po zakonu iz leta 1869 nadučitelj prejemal 550 goldinarjev letne plače, podučitelj pa 440 goldinarjev. Vsi drugi dohodki so bili prepovedani. Službe cerkovnika, ki je učitelju do takrat največ prinesla, ni smel več opravljati, saj so jo imeli za nečastno. Leta 1887 je bila šola zaradi večjega števila otrok razširjena v trirazrednico. Šolo je v tem letu obiskovalo že 215 otrok. Leta 1889 je bila končno postavljena tudi nova šolska stavba, kamor se je šola preselila in na novo zaživela.²⁶

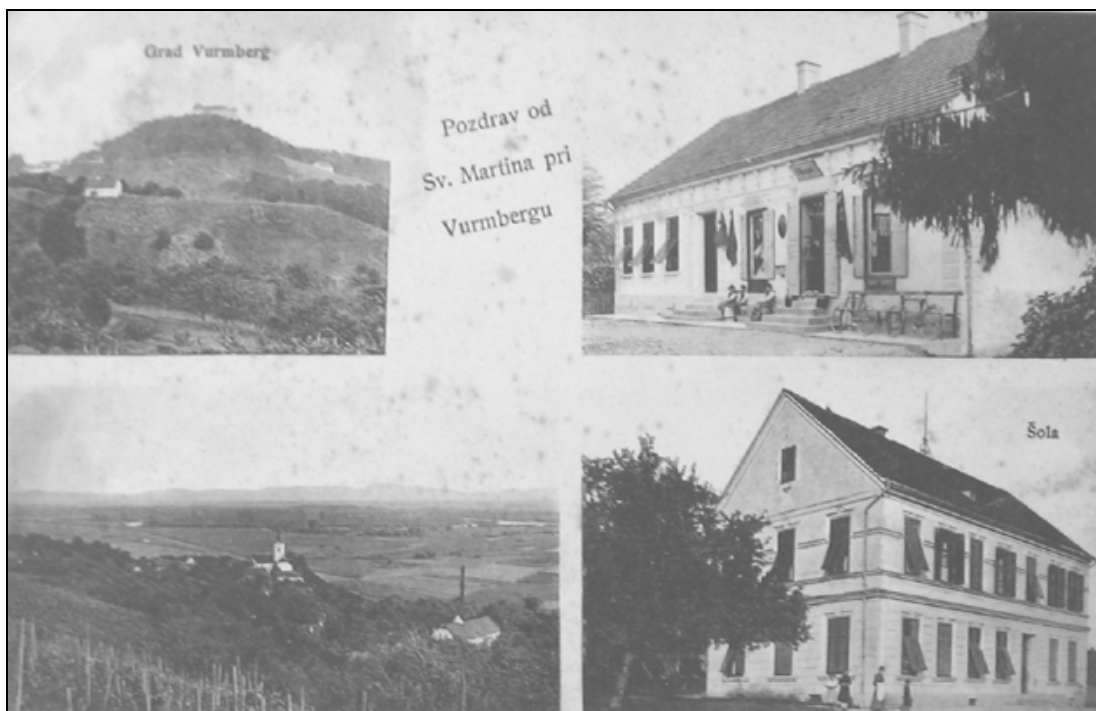
Nekaj besed iz političnega življenja v avstrijski ustavni dobi

Po Bachovem pritisku, ki je izvajal cenzuro na vseh ravneh javnega življenja, se je z ustavno dobo pričelo novo poglavje v habsburški monarhiji. V ustavi zapisane pravice narodov sicer niso bile upoštevane v skladu z njo, je pa "demokratsko" politično življenje vneslo novega duha v življenje meščanov in med podeželsko prebivalstvo. Tudi med Mariborom in Ptujem se je politična razgibanost odražala pri ljudeh. Še posebej pa so k ljudski obveščenosti in politični razgledanosti prispevali novoustanovljeni časniki in časopisi. Na Spodnjem Štajerskem moremo s časnikom Slovenski gospodar od leta 1867 spremljati dopise tudi z dupleškega območja.

V osemdesetih letih, ko je nemški nacionalizem pričel dobivati širše razsežnosti, je agitacija pri volitvah posegla tudi na podeželje. Pri deželno-zbornih volitvah leta 1884 je nemški kandidat za mariborsko kmečko kurijo dr. Josef Schmiderer "*letal za volilnimi možmi, ter beračil za njihove glasove*". Prišel je tudi v Zimico do tamkajšnjega volilnega moža, "*vrlega Slovenca*", in ga prosil, naj mu vendar da svoj glas. Ta mu je odgovoril, da naj gre do g. kaplana, ki je bil tudi volilni mož, saj da bo sam volil tako kot on. "*Ubogi Hammer-amboss lezel je z dolgim nosom z brega nazaj, h*

²⁵ Bojc, Šole in učiteljstvo, str. 289.

²⁶ Arhiv šole Korena, Šolska kronika Vurberk, 1799–1941.

Sv. Martin ok. 1910. (iz zasebne zbirke Primoža Premzla)

gospodu kaplanu pa ni šel²⁷, ker je očitno volil slovenske kandidate. Pri volitvah v državni zbor so naslednje leto pri Sv. Martinu volili volilne može "v obilnem številu". Predvsem pa so volili "dobre narodnjake, in povsod skoraj enoglasno".²⁸ Glede na to, da se pri popisu prebivalstva nihče ni opredelil za nemščino, je razumljivo, da so podprli slovenske može, saj drugih v občini ni bilo.

Nacionalna diferenciacija je občutneje posegla v drugi polovici devedesetih let tudi na dupleško podeželje. Ko so bile leta 1895 občinske volitve pri Sv. Barbari, je bil za župana izvoljen gostilničar in mesar Ivan Markuš, sicer "precej velik liberalce, katerega geslo je: 'Korena mora biti nemška'". Zaradi nepravilnega volilnega postopka in po pritožbi nekaterih posestnikov je štajersko namestništvo v Gradcu volitve razveljavilo. Aprila 1896 so ponovili volitve in volili občinski odbor. V odbor so prišli "skoro sami nemškutarski kimovci in Markuševi privrženci, kateri so 12. maja t. l. volili občinskega predstojnika". Izmed dveh kandidatov, Ivana Markuša in posestnika Janeza Krajnc, je volitve dobil slednji. Po verziji dopisnika je rezultat Ivana Markuša zelo razburil. Zato naj bi začel razsajati in groziti, da bo vse objavil v časopisju in zahteval, da se mu pokažejo volilni listki. To naj bi prestrašilo nadučitelja Krajnc, ki da je volilne lističe raztrgal, s čimer se je pričela

ponovna volitev župana. Za župana da je bil izvoljen v drugo Markuš in "na tak način je prišla občina Korena v liberalne roke".²⁹ Po drugi verziji pa naj bi nadučitelj Krajnc korektno nadziral volitev, po njej pa naj bi se odpovedal zmagi, ker da je že 6 let občinski svetovalec, povrh pa mu tudi žena ne pusti zaradi šibkega zdravja. Tako naj bi predsedujoči Ignac Bezjak pozval k vnovičnim volitvam župana, prejšnje pa naj bi dal razveljaviti. Tako je "nemški" odbor podprl Ivana Markuša, ki je postal novi župan. Le sklepamo lahko, da stvari v občini niso bile ravno rožnate in da je že pred razpadom sloge na Štajerskem³⁰ ob približevanju nemštvu prihajalo med Slovenci na podeželju pod vplivom politike na Kranjskem do sicer nenačelne delitve na liberalce in klerikalce.³¹

Vurberk, Sv. Barbara in Sv. Martin so bili med Mariborom in Ptujem, dvema "nemškima trdnjavama",³² kraji, kamor so posegali nemški agitatorji. Še sploh je bil v tem pogledu aktiven ptujski časopis *Štajerc* pod vodstvom župana Josefa Orniga, ki je skušal pod pretvezo štajerskega lokalpatriotizma in štajercijanstva³³ lokalne veljake ponemčiti oziro-

²⁷ Slovenski gospodar (SGp), 14. 5. 1885, str. 157.

²⁸ SGp, 18. 6. 1885, str. 195.

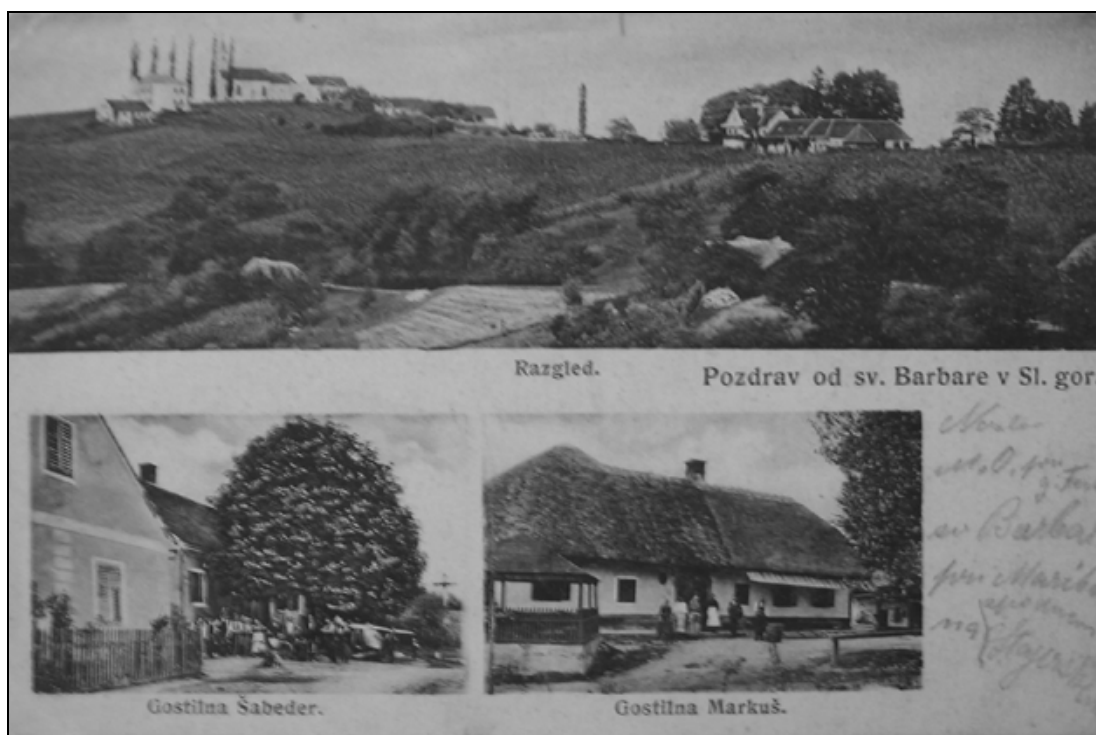
²⁹ SGp, 28. 5. 1896, str. 191.

³⁰ Več o tem glej: Goropevšek, Razpad sloge.

³¹ SGp, 4. 6. 1896, str. 199.

³² Več o tem glej: Cvirn, *Trdnjavski trikotnik*.

³³ Več o štajercijanstvu glej: Cvirn, *Trdnjavski trikotnik*, str. 255–258.

Sv. Barbara, ok. 1908. (iz zasebne zbirke Primoža Premzla)

ma jih navdušiti za nemštvo. Predvsem se je list trudil prodreti k tistim, ki so bili še nekoliko politično neizobraženi. Da bi to preprečili, je pisec pozival h krepitvi narodne zavesti, saj da je liberalni duh *"živ dokaz, kako v narodnostnem merilu propadamo"*.³⁴

Slovenska politična misel je bila v okraju sicer močna. Pri občinskih volitvah na Vurberku so leta 1902 zmagali v vseh treh razredih slovenski narodni kandidati.³⁵ Pri Sv. Barbari so bile občinske volitve *"jako zanimive"*. Ker je bila občina poprej v rokah pristašev Štajerca, je bilo toliko bolj razveseljivo, da so tokrat popolnoma pogoreli. Konec julija je ponovno prišlo do zmede, ko je župan Franc Krajnc razveljavil volitve, popoldan pa so v Markuševi gostilni njegovi pristaši bentili čez volitve. Ponovno so se volivci zbrali konec septembra in na lastne stroške poklicali komisarja okrajnega glavarstva iz Maribora. Volitev je potekala mirno in brez nepravilnosti. V III. volilnem razredu so zmagali Markuš in njegovi, v II. in I. razredu pa so slavili narodnjaki. Bivši župan ni bil izvoljen niti v odbor. Sredi oktobra so sledile še volitve župana in svetovalcev. Gostilničar Markuš, ki je bil v prej-

njem odboru drugi svetovalec, je izgubil funkcijo. *"Seveda njemu to ni šlo prav nič v glavo, mi pa smo bili v resnici veseli, da smo na tak lep način odkrižali gospodstva moža, ki je posebno letošnje leto že premnogokrat pokazal, da je hud nasprotnik duhovščine, učiteljstva in vseh krščansko in slovensko mislečih Barbarčanov"*.³⁶

Izjema je bila očitno Zimica, kjer so se *"izkazali"* pri deželnozborskih volitvah v splošni kuriji leta 1904 v sodnih okrajih Ptuj, Ormož, Lenart, Rogatec, Šmarje, Brežice, Kozje, Sevnica, Ljutomer in Gornja Radgona, ko sta bila nasprotnika slovenski kandidat dr. Miroslav Ploj in nemški ustavoverec Franz Wratschko. Izmed 60 glasov je Wratschko dobil 53, Ploj pa le 4,³⁷ vendar je na koncu Ploj z veliko večino premagal nemškega kandidata.³⁸ Določena naklonjenost nemštvu je bila tudi v Zgornjem Dupleku, kjer je gostilničar Krajnc že dve leti obljubljal, da bo napis *"Gast-Haus zum Johan Krajnc"* spremenil v slovenskega. Tako je vsak popotnik, ki je prečkal Dravo z brodom, takoj opazil nemški napis. Lokalnim narodnjakom je seveda to šlo v nos, še posebej zato, ker so radi zahajali v omenjeno gostilno.³⁹

³⁴ SGp, 28. 2. 1901, str. 4.

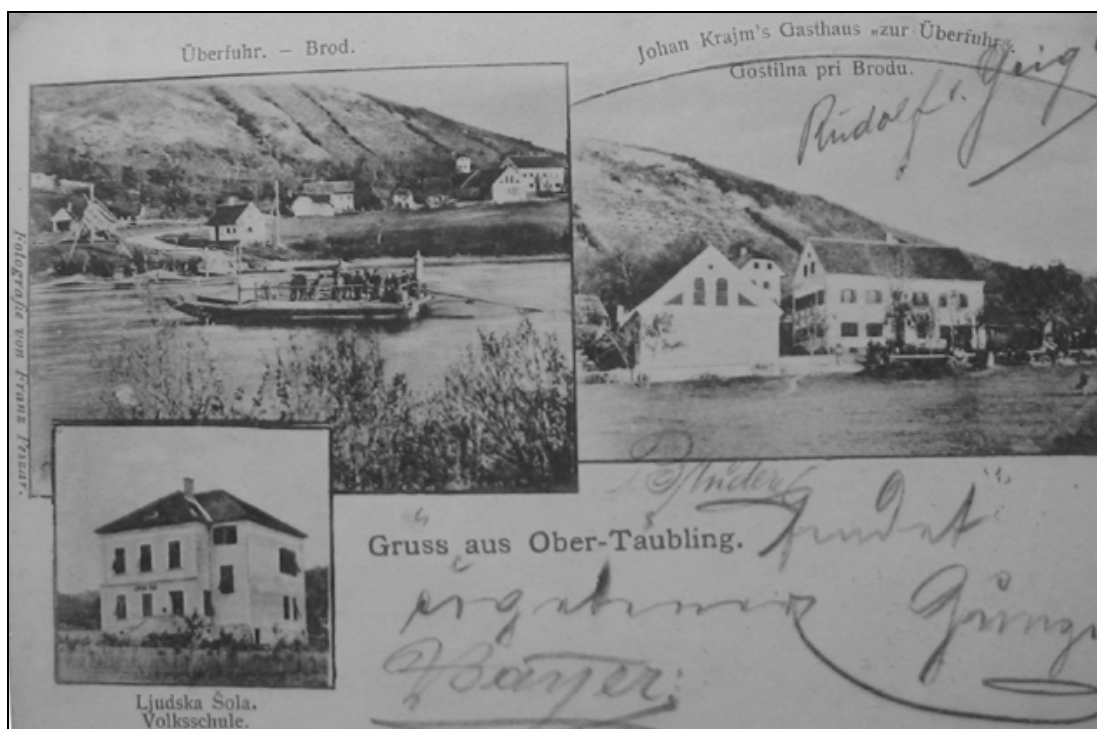
³⁵ SGp, 27. 2. 1902, str. 4.

³⁶ SGp, 6. 11. 1902, str. 3, 4.

³⁷ SGp, 6. 10. 1904, str. 3.

³⁸ Melik, *Volitve na Slovenskem*, str. 395.

³⁹ SGp, 16. 11. 1905, str. 2.

Zgornji Duplek, ok. 1900. (iz zasebne zbirke Primoža Premzla)

Za dvig lokalnega gospodarstva in materialnega stanja so na Vurberku septembra ustanovili posojilnico, ki je požela val navdušenja⁴⁰ in imela do konca leta slabih 26000 kron prometa.⁴¹ Ustanovitev posojilnice je zmotila "par liberalčkov" in njihovo posojilnico pri Sv. Martinu, saj jo je ustanovil vurberški župnik. Še bolj pa je po ustanovitvi druge, liberalne posojilnice, agitrala celjska liberalna zveza, ki je med ljudi pošiljala knjižice o "rajfajzenovkah" in prosila, da naj skličejo nekaj mož, ki bi ustanovili posojilnico. V času ločitve duhov na Štajerskem to ni bil osamljen primer. Pri Martinu in na Vurberku naj bi liberalni kandidati pri zadnjih volitvah delovali proti Kmečki zvezi in sodelovali s ptujskim *Štajercem*,⁴² ki je skušal očrtniti svoje nasprotnike med Slovenci in pisal, "kakšni naprednjaki so njegovi naročniki in kaj vse dobrega storijo ti mestni očetje" za kmete in da so vsi ostali "sami mračnjaki, nazadnjaki, farški podrepniki". Ker pri zadnjih državnoborski volitvah tudi vsi naročniki niso podprli Orniga, kaj šele nasprotniki, je pisec dvomil v to, da so si ptujski mestni očetje res prizadevali "za nas ubogo ljudstvo".⁴³

Konec januarja 1908 je časopis *Štajerc* sklical na Vurberku v Golobovi gostilni političen shod. Med

občinstvom je bilo največ članov Kmečke zveze. Župnik naj bi menda zahteval volitev predsednika, ki da ga političen shod potrebuje. "Štajercijanci" so se izgovarjali in trdili, da ne gre za političen, pač pa za društven shod. Ko je grozilo, da bo nekdo poklical žandarje, je stranka Kmečke zveze zapustila dvorano, ker niso hoteli poslušati "štajercijskih čenc in prismodarij". Tako se je shod neslavno hitro končal in Ptujčani so se naglo pobrali domov. Prebivalci Vurberka so bili seveda besni, da *Štajerc* agitira v njihovem kraju. Še posebej so zamerili "posili nemškemu gostilničarju Golobu" in grajskemu oskrbniku, ki da je tudi pomagal organizirati shod.⁴⁴ *Štajerc* se je kasneje na dogodek pisno odzval in obtoževal župnika Koklja, da je načrtno pripeljal ljudi, ki da naj bi motili prireditve, Kokelj pa je poudaril, da so nemir zanesli na Vurberk štajercijanci sami.⁴⁵ *Štajerc* ni odnehal in obtoževal občine, ki so bile v rokah klerikalcev, češ da gospodarijo slabo, medtem ko naj bi občine, ki so jih vodili *Štajerčevi* naprednjaki, gospodarile dobro. Na te obtožbe se je oglasila vurberška občina, ki je bila v rokah stranke Slovenske kmečke zveze. Ker da so odborniki, ki že pet let sedijo v občinskem odboru, lepo skrbeli za občino, dobro finančno poslovali in s posojilnico prispevali k dvigu kra-

⁴⁰ SGp, 19. 9. 1907, str. 4.

⁴¹ SGp, 9. 1. 1908, str. 3.

⁴² SGp, 10. 10. 1907, str. 4.

⁴³ SGp, 18. 7. 1907, str. 4.

⁴⁴ SGp, 30. 1. 1908, str. 5.

⁴⁵ SGp, 6. 2. 1908, str. 4.

Vurberk, ok. 1910. (iz zasebne zbirke Primoža Premzla)

ja.⁴⁶ Tudi na naslednji občinskih volitvah leta 1909 je zmagala ista stranka. Nasprotniki se volitev sploh niso udeležili, tako da je odbor sestavljalo "17 posestnikov, mož poštenjakov in en Čeh, ki pa tudi razume in govori slovensko".⁴⁷

Pred državnoborskiimi volitvami leta 1911 so na Vurberku priredili politični shod, na katerem se je v prostorih stare šole predstavil kandidat Slovenske kmečke zveze v ptujskem kmečkem okraju Mihael Brenčič. Ta je osvetlil svoj predvolilni program in obljubljal pomoč kmečkemu stanu, v kolikor bo izvoljen. Navzoči so bili navdušeni nad kandidatom, saj ni nihče oporekal njegovi kandidaturi.⁴⁸ Očitno takrat ni bilo zraven nadučitelja Franca Žiherja, ki je ob drugi priložnosti skoraj s solzami v očeh pozival "vse svoje bivše učence na Vurbergu, da naj grejo volit dr. Ploja. Sklicuje se povsem na svoje, pa tudi na dr. Plojevo krščanstvo". Pisec je ugotavljal, da sta oba kaj malo krščanska. Žiher se ni redno udeleževal maš, v gostilni pa da ga je bilo videti skoraj vsaki dan, "kjer govori o nezmožnosti Brenčičevi".⁴⁹ Na volitvah je Brenčič premagal Ploja, ki je kandidiral na listi Narodne stranke.⁵⁰ Oktobra je na Vurberk prišel dr. Korošec, ki je poročal o delovanju v državnem in deželnem zboru in "pobil 'Štajerca' in

nemškutarje, ki trdijo, da se Drava vsled slovenske obstrukcije ne regulira".⁵¹ Brenčič je maja naslednje leto vurberškim volivcem poročal o svojem delovanju v državnem zboru, zbrani pa so mu izrekli neomejeno zaupanje.⁵²

Avgusta leta 1913 so imeli na Vurberku občinske volitve. Te bi morale biti sicer že leto poprej, a so štajercijanci pod vodstvom Leopolda Horvata protestirali zaradi volilnega imenika pri reklamacijski komisiji, na okrajnem glavarstvu in nato v deželnem odboru. Povsod so bili sicer neuspešni, toda vse skupaj je volitve kljub temu prestavilo. Ob razpisu novih volitev so začeli hitro agitirati po občini in zahtevali, "da se mora prevrniti ves občinski odbor". Prepričali so tudi nekaj članov Slovenske kmečke zveze, da so prestopili v njihov tabor in trobili v njihov rog. Še posebej so se izkazali na dan volitev, ko so prepričevali ljudi, da volitve odpadejo. Zato je veliko volivcev ostalo doma. Kljub temu je občina ostala v rokah Kmečke zveze, ki so zmagali v vseh treh razredih.⁵³ Štajercijanci kljub temu niso mirovali in so obtoževali lokalnega župnika, ki je bil pristaš Kmečke zveze, da je nameraval v primeru njihove zmage "z občinskimi denarji zidati novo mežnarijo" in podobno.⁵⁴ Februarja leta 1914 je bil izvoljen že če-

⁴⁶ SGp, 7. 5. 1908, str. 4.

⁴⁷ SGp, 29. 7. 1909, str. 3.

⁴⁸ SGp, 27. 4. 1911, str. 3.

⁴⁹ SGp, 15. 6. 1911, str. 2.

⁵⁰ Melik, *Volitve na Slovenskem*, str. 397.

⁵¹ SGp, 5. 10. 1911, str. 3.

⁵² SGp, 30. 5. 1912, str. 4.

⁵³ SGp, 21. 8. 1913, str. 4.

⁵⁴ SGp, 28. 8. 1913, str. 5.

trtič župan Anton Preložnik, ki je najverjetneje *"dobil s tem sijajno zadoščenje za silno preganjanje od strani osebnih nasprotnikov"*.⁵⁵

Nekaj besed o društvenem življenju na prelomu stoletja

Po pozivu, da bi bilo pametno ustanoviti bralno društvo tudi pri Sv. Barbari, s čimer bi *"izginili tisti nemški napisi, katerih je vse preveč, in se s slovenskimi nadomestili"*,⁵⁶ so imeli 4. oktobra 1896 *"v lepo okrašeni šolski sobi ustanovno zborovanje"* novega bralnega društva. Društvo je očitno naredilo vtis na ljudi, še sploh, ko je o namenih društva spregovoril nadučitelj Franc Krajnc. Tako se je v društvo včlanilo več kot 40 članov, ki so skupaj prispevali 29 goldinarjev. V odbor društva so izvolili predsednika, kaplana Vaupotiča, podpredsednik je postal posestnik iz Zimice Franc Krepek, za tajniška dela je skrbel učitelj Franc Škofič, blagajnik je bil Jožef Čolnik in knjižničar nadučitelj Krajnc. Odbor je takoj naročil več časopisov, med njimi Slovenskega gospodarja, Domovino, Kmetovalca, Dom in Svet, Vrtec, Gospodarsveni glasnik in humoristični list Brivec, ob tem pa še nekaj knjig Mohorjeve družbe. Na zborovanju je bil prisoten tudi dr. Feliks Ferk, ki je za zagon društva *"pristopil k temu društvu z lepim darom"*.⁵⁷

Društvo je do preloma stoletja kazalo živahen življenjski utrip. Tako so februarja leta 1897 priredili v prostorih Janeza Majhna tombolo *"z obilnimi dobitki"*. Po tomboli je sledila zabava z društvenim petjem.⁵⁸ Novembra istega leta je imelo društvo *"svoje glavno zborovanje"*. Na dnevnem redu je bilo preimenovanje društva v Gospodarsko bralno društvo, poročila vodstva društva, pobiranje članarine in včlanitev novih članov, volitev novega odbora ter naročilo časopisov.⁵⁹ Naslednje zborovanje je bilo na novo leto 1899 v šolskih prostorih, dnevni red pa je bil podoben tistemu iz prejšnjega leta. Medtem so se pri Sv. Martinu ubadali z drugimi problemi. V kraju niso imeli nobenega društva. Da je bilo temu tako in da je v kraju vladala *"slovenska zaspanost"*, kaže tudi posestno stanje vaških gostiln. Imeli so osem gostiln, od katerih so le tri nosile slovenske napise.⁶⁰

Društveno življenje pri Sv. Barbari je bilo leta 1901 praktično mrtvo. Januarja leta 1902 je bralno društvo priredilo svoj občni zbor. Po izvolitvi no-

vega odbora so organizirali proslavo, ki je *"naše bralno društvo še ni imelo"*. Petje slovenskih pesmi in deklamacije so navdušile občinstvo. V kraju je tedaj obstajal že mešani pevski zbor, ki je dopolnjeval program. Srečanje so zaključili s šaljivim srečolovom.⁶¹ Občni zbor je očitno prebudil župnijo. Članstvo v Mohorjevi družbi se je povzpelo na 145, raslo je število naročnikov *Slovenskega gospodarja, Štajerca* pa je marsikdo opustil. Bralno društvo je napredovalo in pridobivalo vedno več članov, ljudje so prebirali knjige in *"v treh mesecih je bilo izposojenih nad 800 knjig"*. Knjižnica je premogla že 400 knjig, skoraj vsako nedeljo pa je društvo priredilo poučen shod s petjem in deklamiranjem, pa tudi društvena čitalnica je imela ob nedeljah mnogo bralcev. *"Tako se vedno bolj širi med tukajšnjim ljudstvom prava omika ter katoliška in slovenska zavest"*.⁶²

Leta 1906 je bralno društvo pri Sv. Barbari praznovalo desetletnico svojega obstoja. Na občnem zboru konec januarja so volili nov odbor in sklenili, da bodo redno prirejali pevske vaje. Ponovno so pozitivno poslovali in naročili več slovenskih časnikov in knjige pri Slovenski matici in Mohorjevi družbi.⁶³ Naslednje leto se je pri Sv. Barbari bralo manj kot leta poprej. Knjižničar društva je namreč beležil le 238 izposoj. Tudi proračunskega denarja je ostalo manj, tako da si večjih nakupov tistega leta niso privoščili. V knjižnici se je nabralo že več kot 600 knjig, odbor pa je ostal več ali manj isti kot leto prej.⁶⁴ Kljub temu pa so po štirih letih oživili gledališke predstave.⁶⁵

Leta 1907 so obrnili na Vurberku nov list. Za Vurberk je na Ptuju veljalo, da je *"črn"*, ker da ni nihče skrbel za izobrazbo med odraslimi, ljudstvo pa da razen Ornigovega Štajerca drugega ni bralo. Sredi januarja je to prekinilo novo izobraževalno društvo. Društvu na pot je ob ustanovitvi spregovoril tudi Anton Korošec.⁶⁶ Tako je pisec z veseljem in optimistično zapisal, da je bilo do junija izposojenih že več kot 800 knjig.⁶⁷

Gospodarsko-izobraževalno društvo na Vurberku je imelo v začetku leta 1909 svoj občni zbor. Šestinsedemdeset članov društva je imelo v knjižnici na voljo 345 knjig. Med letom so priredili več predavanj. Med temi *"upliv dobrega in slabega tiska na ljudstvo, pijančevanje pri starih in modernih narodih, suženjstvo pri Rimljanih in Grkih"* in več predavanj iz kmetijske tematike. Na koncu so volili še odbor, ki mu je predsedoval Janez

⁵⁵ SGp, 26. 2. 1914, str. 3.

⁵⁶ SGp, 13. 2. 1896, str. 57, 58.

⁵⁷ SGp, 15. 10. 1896, str. 357.

⁵⁸ SGp, 28. 1. 1897, str. 32.

⁵⁹ SGp, 4. 11. 1897, str. 401.

⁶⁰ SGp, 7. 9. 1899, str. 5.

⁶¹ SGp, 30. 1. 1902, str. 5.

⁶² SGp, 10. 4. 1902, str. 3.

⁶³ SGp, 8. 2. 1906, str. 3.

⁶⁴ SGp, 31. 1. 1907, str. 4.

⁶⁵ SGp, 19. 9. 1907, str. 4.

⁶⁶ SGp, 3. 1. 1907, str. 3.

⁶⁷ SGp, 13. 6. 1907, str. 4.

Sv. Barbara, ok. 1910. (iz zasebne zbirke Primoža Premzla)

Rašl.⁶⁸ Leta 1909 tamburaško društvo pri Sv. Martinu ni bilo ravno najbolj dejavno. Ustanovljeno je bilo leto poprej in kazalo je, da bo pod vodstvom organista Stanka Novaka s prirejanjem koncertov marljivo delovalo, a je potem nekoliko zaspalo.⁶⁹

⁶⁸ SGp, 14. 1. 1909, str. 4.

⁶⁹ SGp, 4. 3. 1909, str. 4.

Nekoliko politično obarvan je bil peti občni zbor vurberškega bralnega društva januarja leta 1911, kjer so svarili pred "*rdečim socialdemokratskim hujskačem*" in "*pred največjim sovražnikom, katerega smrad se razširja iz nemčurskih šnop-sarn*". O samem delovanju društva je pisec poročal, da so v preteklem letu izposodili 951 knjig in

imeli več poučnih predavanj.⁷⁰ Zborovanje je priredilo še gospodarsko izobraževalno društvo, kjer so februarja poročali o protialkoholnem shodu na Ptuj in *"vnemali srca mladine za boj proti šnopsu"* ter imeli še več kmetijskih in gospodarskih vprašanj.⁷¹ Naslednje leto je na občni zbor Gospodarskega, bralnega in izobraževalnega društva, ki je očitno strnilo svoje vrste, prišel dr. Fran Kovar iz Maribora, ki je pojasnjeval pomen društev, obenem pa svaril pred ptujskim Štajercem in pred šnopsarnami. Predsednik društva je postal Jakob Felicijan, društvo je imelo že skoraj 1000 knjig in pozitivno finančno bilanco.⁷² Leta 1913 se je občnega zbora udeležil tudi poslanec Brenčič, naraslo je število društvnenih knjig, več je bilo predavanj kot leto prej, pa tudi dohodki so se povečali.⁷³

Nekaj besed iz socialnega življenja

Ko je v Sv. Martinu leta 1876 *"priletni, od farmanov spoštovani, cerkveni ključar oskrbovanje gospodarstva naložil ramam svojega sina"*, si je ta *"v sosednji fari poiskal zvesto tovarišico in skrbno gospodinjino"*. Da je ob takšnih priložnostih prihajalo do raznih nevšečnosti, seveda ni potrebno posebej poudarjati. Tako so po končanem slavu *"prilomastili predrzni nepovabljeni gostje, ter so z divjim hrupom tirjali pijače, da bi si svoje požrešne 'krofe' namočili"*. Ker jim seveda domači niso bili pripravljeni ustreči, so *"ti ponočni klateži hteli v klet vlomiti, okoli hiše streljali in šipe na oknih vbijali, da je groza in strah obišla hišne prebivalce"*. Ob porokah so obračunavali in poravnali račune tudi vaški pobalini. Ker je na dan poroke pričelo deževati, je *"viničar nevestinega očeta dežnike nesel nekaterim gostom, da bi ložej prišli na svoj dom. In ko mirno po cesti koraka, planejo 3 štekljači na njega, ter vsak z debelim hlodom po njem mahne. Le, ko so spoznali, da niso na pravega zadeli, so rekli: 'pustimo ga, nej ti pravi'. /.../ Človek, ki bi iz daljnega kraja, kjer se take surovosti ne godijo, prišel in med take razbojnike padel, bi lahko mislil, da je zašel med Pesjanarje"*⁷⁴ V naslednji številki je predstojnik občine to demantiral in trdil, da se je *"gostija pri Škofiču vršila v najlepšem redu in v prijateljskem veselju"*. Opravičeval je tiste, ki so razgrajali. Da niso bili niti iz Sv. Martina in da je sicer to pri njih stara navada. Da se je zlomila le ena šipa in podobno. Ali je pretiraval dopisnik ali pa je hotel predstojnik oprati ime svoje občine, dejstvo je, da gotovo ni šlo za povsem nedolžno zadevo.⁷⁵ Da je

bilo nasilnih dejanj več, je poskrbel učenec, ki so ga poslali iz ptujske ljudske šole k Sv. Martinu. Z velikim kamnom je ranil svojega sošolca, med drugim pa grozil, da se bo podobno zgodilo tudi g. nadučitelju in katehetu, če si ga bosta drznila kaznovati.⁷⁶

Da so bile cerkvene zadeve v tem delu Slovenskih goric skoraj na *"dnevnem redu"*, ob tolikem številu vernikov ni nič čudnega. Konec avgusta leta 1890 so priredili cerkveni shod, ki je bil *"kaj veličasten, zlasti ker so gospodje sosednji duhovniki blagovoljno svojo pomoč domačemu g. župniku poklonili in s tem slovesnost povikšali. Shod bil je pa tudi zelo obiskovan, kajti udeležila se ga je mnogobrojna množica vernega ljudstva ne samo iz domače, ampak tudi iz sosednjih župnij"*⁷⁷

V Spodnjem Dupleku je julija leta 1890 Franc Merčnik zagrešil uboj. Motiv je neznan, tako da vzroka prepira med njim in Antonom Kuharjem časopis ne omenja. Storilec je žrtev udaril s sekiro in jo pri priči ubil. Konec leta 1891 so v Zgornjem Dupleku beležili novo kriminalno dejanje. Enaindvajsetega novembra so trije kamenarji vdrli v hlev J. Schönweterja. Ko je gospodar pritekel na prizorišče pogledat, kaj da je narobe, ga je eden izmed njih udaril s kolom, tako da je drugo jutro umrl. Vlomilce je žandarmerija priprla in spravila pod ključ v Mariboru.⁷⁸ Ob kriminalu so bile prisotne tudi razne nesreče, ko je decembra leta 1891 pri Vurberku lovec pri lovu na divjad namesto zajca nastrelil šolarčka, ki je bil med gonjači.⁷⁹

Pretepi v teh krajih niso bili redkost. Za to je bilo večinoma krivo prekomerno uživanje alkohola, še posebej žganja, ki je bilo na podeželju močno razširjeno. Po vsej verjetnosti so pretepom botrovale tudi medsosedske zamere, še posebej med mladino. Aprila leta 1904 je prišlo v Zimico na strelišče proti nevihti 30 s sekirami, koli in samokresi oboroženih dupleških fantov. Navzočemu Mihi Drozgu so *"črepinjo prebili"*, Antonu Ferlincu pa so *"polovico čeljusti zlomili"*. Skupili so jih še ostali fantje.⁸⁰ Za nameček je istočasno toča uničila pridelek, tako da so nekateri razen svojih *"lizali"* še svoje premoženjske rane.⁸¹

Konec marca leta 1906 je faro Sv. Barbare prizadela izguba člana *"krajnega šolskega sveta"*, sicer posestnika v Jablancah Janeza Štandekerja. V gostilni F. Sokola se je sprl z nekim fantom, ki ga je v pretepu spravil na tla. Štandeker je pri tem tako nesrečno padel, da si je zlomil rebro, ki je predrlo

⁷⁰ SGp, 12. 1. 1911, str. 3.

⁷¹ SGp, 2. 2. 1911, str. 4.

⁷² SGp, 11. 1. 1912, str. 3.

⁷³ SGp, 16. 1. 1913, str. 3.

⁷⁴ SGp, 10. 8. 1876, str. 300, 301.

⁷⁵ SGp, 31. 8. 1876, str. 324, 325.

⁷⁶ SGp, 8. 3. 1883, str. 75, 76.

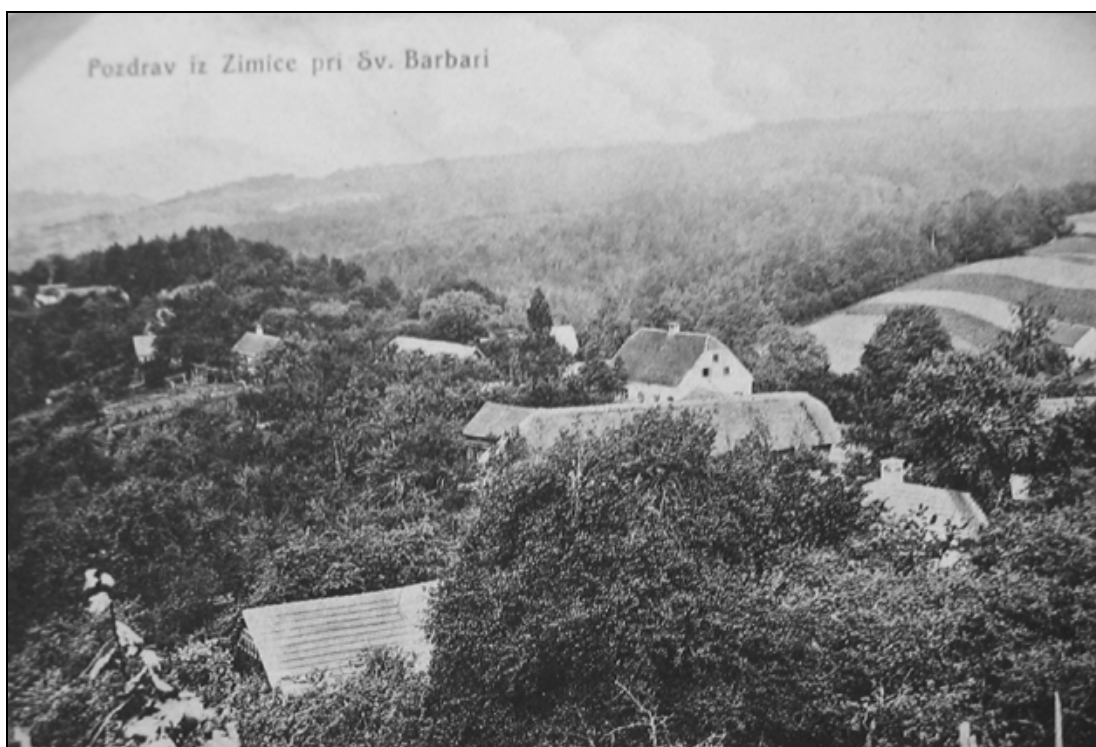
⁷⁷ SGp, 2. 10. 1890, str. 316, 317.

⁷⁸ SGp, 3. 12. 1891, str. 398.

⁷⁹ SGp, 24. 12. 1891, str. 423.

⁸⁰ SGp, 7. 4. 1904, str. 4.

⁸¹ SGp, 14. 4. 1904, str. 4.

Zimica, ok. 1910. (iz zasebne zbirke Primoža Premzla)

pljučno mreno in je za posledicami umrl.⁸² Brez smrtnega izida se je končal pretep aprila v Spodnjem Dupleku. V Gmeinerjevi gostilni so se nek večer sprli gostje. Posestnik Jurij Maček je v pretepu z Janezom Ferličem zaradi razžalitve svoje žene pomotoma udaril krčmarja s palico po glavi. To je slednjega tako razkačilo, da je odšel po puško in Mačka ustrelil v nogo. Ranjenega so prepeljali v bolnišnico.⁸³ Ker je marsikateremu prepiru botroval alkohol, je dopisnik iz Vurberka opozarjal starše, da naj dobro vzgajajo svoje otroke. Še posebej da naj jih nikakor ne navajajo na opojne substance, kot so žganje, tobak in podobno. Alkoholizem je bil tedaj pogost pojav. *"Sramujejo se naj starši, ki jemljejo svoje otroke v krčmo, jih napajajo ter se smejejo, ako se ubožčki valjajo pijani po tleh"*.⁸⁴

Prometna povezanost iz Ptuja preko Vurberka proti Mariboru je bila še vedno slaba. Najkrajša povezava je bila okrajna cesta, ki jo je v Zgornjem Dupleku dopolnjeval *"slavni brod, kateri navadno počiva, ker mu manjka vode"*. Tako so morali uporabiti brod pri Sv. Martinu in se peljati v Maribor preko Sv. Marjete. To je bilo seveda povezano z večjimi stroški, zaradi česar si marsikdaj niso mogli privoščiti niti zdravnika, ampak so si

morali pomagati *"z raznimi mazači"*. Zaradi broda so imeli celo težave pri transportu poljedelskih pridelkov na mariborski trg. Cesta iz Spodnjega Dupleka do broda je bila taka, *"da se moraš sezuti in hlače lepo do kolen podsukati, drugače se ti lahko pripeti, da škornje v blatu pustiš"*.⁸⁵ Ob tem jim niti naravne nesreče niso prizanesle. Avgusta leta 1909 je lilo kot iz škafe in povzročilo veliko škode predvsem mlinarjem v Spodnjem Dupleku. Tako je mlinarju Lešniku *"splav popolnoma odtrgalo, v mlinu je voda strašansko visoko nastopila; pri posestniku Majeriču je narastla voda v mlinu 1½ m visoko in odnesla veliko gnojišča in drv, tudi nekaj kokoši, razen tega še kos splava; pri Fažmonu v Sp. Dupleku je tudi splav odtrgalo, v mlinu je bilo vode čez 2 m visoko"*. Velika škoda je bila tudi na njivah in travnikih. Starejši občani niso pomnili *"tako strašne noči, kakor je bila ta"*.⁸⁶

Prva svetovna vojna

Izbruh prve svetovne vojne in kasnejši dogodki so pustili pečat tudi v podeželskih občinah. Koliko fantov in mož je odšlo na bojišča iz dupleškega območja, bi težko natančno ocenili. Ob dejstvu, da je avstrijska vlada mobilizirala moške med 21. in 42. letom, lahko upravičeno sklepamo, da so tudi

⁸² SGp, 29. 3. 1906, str. 3.

⁸³ SGp, 12. 4. 1906, str. 3; 19. 4. 1906, str. 3.

⁸⁴ SGp, 3. 5. 1906, str. 3.

⁸⁵ SGp, 1. 4. 1909, str. 3.

⁸⁶ SGp, 19. 8. 1909, str. 3.

tamkajšnje občine prispevale svoje fante v obrambo domovine. Z njihovo usodo se lahko fragmentarno seznanimo preko poročil, ki so jih pošiljali domačim iz bojišč, celotna slika pa bi zahtevala celovito in obsežno študijo, v kolikor je arhivsko gradivo sploh ohranjeno in dostopno.

Ko so torej imperialistične države pahnile Evropo v največje klanje v njeni dotedanji zgodovini in terjale ogromne žrtve, med katerimi so bili tudi možje med Mariborom in Ptujem, so na Vurberku pokazali veliko srce in že septembra leta 1914 nabrali čez 330 kron za Rdeči in Beli križ.⁸⁷ Nova vloga je v vojnih vihratih doletela tudi vurberški grad, ki je postal begunski center na tistem območju. V njem so bili nastanjeni begunci iz Galicije, Poljaki, Rusini in Judje. Domači otroci so začudeno gledali *"te gališke jude z njihovimi črnimi lasmi in dolgimi suknjami"*. Očitno Judom grad ni bil povšeči, saj so hitro odšli, drugi so pa ostali. Velika večina je bila Poljakov, ki so zahajali v lokalno cerkev in naprošali domačine, če lahko prisrbijo kakšne poljske knjige in časopise, pa tudi poljski duhovnik da bi jim prav prišel.⁸⁸ Konec leta je v gradu stanovalo 250 beguncev,⁸⁹ poljska dekleta pa so zaposlili razni gospodarji v okolici.⁹⁰

Prvo pismo, ki ga je objavil Slovenski gospodar, je poslal Ivan Ornik iz Sv. Martina, ki je zmrzoval v Galiciji proti Rusom. Pisal je, da je z njim na bojišču samo še en znanec iz kraja, o ostalih, Fažmonu, Jakoliču, Žlahtiču in Mulecu, ki so bili prav tako v Galiciji, pa da nima nobenih podatkov. Sam je poročal, da ga je skoraj zadela topovska krogla in da je imel *"preklete srečo"*, da jo je odnesel s celo kožo.⁹¹ Manj sreče je imel tajnik vurberške posojilnice, ki je padel v Galiciji septembra leta 1914.⁹²

Na bojišču se je izkazal Franc Potrč iz Sv. Barbare, dragonec nekje v Karpatih. Ko je dobil ukaz, da mora oprezati za sovražniki, ki bi lahko ogrozili njihove čete, je na obhodu na vrhu nekega hriba zapazil štiri Kozake. Neslišno se jim je približal in preden so mogli reagirati, jih je razorožil in odpeljal k svojemu oddelku, *"kjer sem bil z začudenjem veselo sprejet. Moj ponos je bil tako velik, da bi bil najraje zavriskal. Moj poveljnik me je takoj pohvalil in pozneje sem dobil hrabrostno svetinjo"*.⁹³

Z italijanskega bojišča se je oglasil Jakob Felicijan iz Vurberka, *"znan kot govornik na naših mladeniških shodih"*, ki je bil pri domobranskem

pešpolku.⁹⁴ Dva meseca kasneje se je javil iz Soške fronte, kjer so že dva meseca branili svoje postojanke *"skoraj 2000 metrov visoko v goriških planinah, kjer nas polentarji obstreljujejo s topovi različnih vrst, toda z malim uspehom"*.⁹⁵ Proti Italijanom se je boril tudi poddesetnik Ivan Kramberger iz Sv. Barbare, ki je poročal, da *"dajejo naši slovenski vojaki Lahu za njegovo nezvestobo prav pridno zobat svinčen bob"*.⁹⁶ Sreče pa ni imel Martin Potočnik, ki je padel na italijanskem bojišču, ko mu je granata sprva težko ranila nogo, zaradi česar je kasneje umrl.⁹⁷ Udeležencev prve svetovne vojne, vojnih žrtev, ranjencev in ostalih, ki so utrpeli izgube med vojno, je bilo seveda več. Žal nimamo za dupleško področje študije, ki bi se ukvarjala s tem obdobjem, tako da ne vemo, koliko padlih je bilo s tega območja, niti tega, koliko jih je moralo pod cesarsko zastavo braniti svojo domovino.

Da je vojna vihra prinesla draginjo in nemogoče življenjske razmere, se lahko prepričamo tudi na primeru šole v Žitečki vasi. Ker jim je primanjkovalo drv za kurjavo, so bili prisiljeni zapreti šolska vrata. Zaradi istega razloga se je prekinilo šolanje tudi na dvorazrednici pri Sv. Martinu. Tako je dopisnik pisal, da je res *"škoda za mladino, ki je letos kljub neugodnemu vremenu in drugim težavnim razmeram do zadnjega nepričakovano marljivo prihajala v šolo"*.⁹⁸ Po koncu vojne in po razpadu dvojne monarhije leta 1918 se je za šolstvo pričelo novo obdobje. Tudi prebivalstvo na dupleškem območju je zaživel v drugih razmerah in v drugih državnih okvirih. A to je že druga zgodba.

Zaključek

Naša zgodba v veliki meri temelji na slovenskem katoliškem časopisu *Slovenski gospodar*. Ob pomanjkanju drugih virov in literature je namreč ta časopis eden redkih, ki omogoča rekonstrukcijo življenja lokalnega prebivalstva in omogoča ugotovitve, v kolikšni meri se je nacionalna diferenciacija na spodnjem Štajerskem v osemdesetih letih 19. stoletja in kasneje odražala tudi na podeželju med Mariborom in Ptujem.

Območje, ki danes spada v občino Duplek, ni v ničemer izstopalo iz takratnega okolja. V času Marije Terezije so ga sestavljale majhne vasi, od katerih so le redke premogle sto ljudi. Ljudje na tem območju so se ukvarjali in preživljali večinoma z živinorejo. Število prebivalstva je ob vpeljavi mo-

⁸⁷ SGp, 17. 9. 1914, str. 5.

⁸⁸ SGp, 26. 11. 1914, str. 5.

⁸⁹ SGp, 31. 12. 1914, str. 5.

⁹⁰ SGp, 21. 1. 1915, str. 5.

⁹¹ SGp, 24. 12. 1914, str. 2.

⁹² SGp, 21. 1. 1915, str. 5.

⁹³ SGp, 29. 4. 1915, str. 2.

⁹⁴ SGp, 24. 6. 1915, str. 1.

⁹⁵ SGp, 5. 8. 1915, str. 2.

⁹⁶ SGp, 28. 10. 1915, str. 5.

⁹⁷ SGp, 2. 12. 1915, str. 6.

⁹⁸ SGp, 8. 2. 1917, str. 6.

dernih ljudskih štetij ostalo skoraj nespremenjeno vse do prve svetovne vojne. Mladina je obiskovala šolo pri sv. Barbari, pri Sv. Martinu in na Vurberku.

Po desetletju Bachovega absolutizma je nova ustavna doba tako kot drugod v Avstriji tudi na dupleškem območju omogočila časopisje in nastajanje društev, ki pa so se na omenjenem območju razvila razmeroma pozno. Tako je bilo šele sredi devetdesetih let 19. stoletja pri Sv. Barbari ustanovljeno prvo bralno društvo. Kasneje so se bralna društva ustanovila še drugod, še posebej na Vurberku, ki je bil zaradi bližine Ptuja na udaru tamkajšnjega štajercijanskega političnega gibanja in časnika *Štajerc*.

Področje je bilo prizorišče raznih lokalnih političnih napetosti, ki pa niso vplivale na širše razvojno polje nemško-slovenskih odnosov.

VIRI IN LITERATURA

ČASOPISNI VIRI

Slovenski gospodar

ARHIVSKI VIRI

Arhiv šole Korena, Šolska kronika Korena, 1813–1960.

Arhiv šole Korena, Šolska kronika Vurberk, 1799–1941.

LITERATURA

Bojc, Etbin: Šole in učiteljstvo na slovenskem Štajerskem pred sto leti. *Časopis za zgodovino in narodopisje (ČZN)*, 45, 1974, št. 2, str. 310–340.

Bojc, Etbin: Šole in učiteljstvo na slovenskem Štajerskem pred sto leti. *ČZN*, 43, 1972, št. 2, str. 275–297.

Cvirn, Janez: *Trdnjavski trikotnik*. Maribor : Založba obzorja, 1997.

Gemeindelexikon von Steiermark. Wien : K. und k. statistische Central-Commission, 1905.

Goropevšek, Branko: Razpad sloge na slovenskem Štajerskem v letih 1906-1907. *Celjski zbornik*, Celje, 1993, str. 143–161.

Janisch, Josef Andreas: *Topographisch-statistisches Lexikon von Steiermark, II., III. Band*. Graz : Verlag für Sammler, 1979, 1980.

Ljubša, Matija: Preureditev župnijskih mej in ustanovitev novih župnij na levem bregu Drave ob času Jožefa II. *ČZN*, 20, 1925, št. 1, str. 21–52.

Ljubša, Matija: Razvoj lavantinskih župnij na levem bregu Drave od Jožefa II. do danes. *ČZN*, 20, 1925, št. 1, str. 120–144.

Rajšp, Vincenc: *Slovenija na vojaških zemljevidih 1763-1787, Zvezek 6*. Ljubljana : ZRC SAZU, Arhiv RS, 2000.

Marburški okrog: po štetju 1850. Domoznanski oddelek UKM, 1851.

Melik, Vasilij: *Volitve na Slovenskem 1861-1918*. Ljubljana : Slovenska matica, 1965

Ožinger, Anton: Po naši občini. *Novice občine Duplek*, 2, 1997, št. 2, str. 8–12.

Orts-Repertorium des Herzogthumes Steiermark. Graz : K. und k. statistische Central-Commission, 1872.

Special-Orts-Repertorium von Steiermark. Wien : K. und k. statistische Central-Commission, 1883.

Special-Orts-Repertorium von Steiermark. Wien : K. und k. statistische Central-Commission, 1893.

Studen, Andrej: *Stanovati v Ljubljani*. Ljubljana : ISH, 1995.

Vrbnjak, Viktor: Vzgoja in izobraževanje na Slovenskem Štajerskem v Volkmerjevem času. *Volkmerjev zbornik, referati s simpozija v Destrniku* (ur. Jože Lipnik). Maribor : Slavistično društvo, 1998, str. 103–124.

ZUSAMMENFASSUNG

Einige Beiträge zur Geschichte des Raums Duplek von der Mitte des 18. Jahrhunderts bis zum Ende des Ersten Weltkriegs (mit besonderer Berücksichtigung der Zeitung *Slovenski gospodar*)

Das Gebiet, das heute die Gemeinde Duplek (Täubling) umfasst, bestand zur Zeit Maria Theresias aus kleinen Dörfern zusammen, von denen nur einige wenige mehr als 100 Einwohner zählten. Die Verkehrsverbindungen zwischen ihnen waren äußerst erschwert, waren doch die Landstraßen dort vernachlässigt und mit Wagen beinahe unbefahrbar. Die Straße zwischen Ptuj (Pettau) über Vurberk (Wurmberg) und weiter nach Maribor (Marburg) war in gutem Zustand, über die Drava (Drau) verkehrte bei Zgornji Duplek eine Fähre. Die Existenzgrundlage der dortigen Einwohner bildeten Landwirtschaft und Viehzucht. Die Einwohnerzahl blieb nach der Einführung der modernen Volkszählungen nach 1869 bis zum Ersten Weltkrieg beinahe unverändert, d.h. sie wies keine großen Schwankungen auf.

Die Jugend des Raumes Duplek besuchte die Schule in St. Barbara, in St. Martin und in Vurberk, wo in jedem Ort auch eine Kirche stand. Das Schulwesen nahm seinen Anfang an der Wende zum 19. Jahrhundert, in Vurberk und bei St. Barbara sogar einige Jahre früher. Dabei handelte es sich zunächst um einklassige Schulen, die mit der Zeit durch Anbauten erweitert wurden. Die Zahl der schulpflichtigen Kinder war damals natürlich größer als die der regelmäßigen Schulgänger.

Nach dem Jahrzehnt des Bach-Absolutismus brachte die neue Verfassungsära auch ein neues Zeitungs- und Vereinswesen. Das Vereinsleben wurde verhältnismäßig spät ins Leben gerufen, und erst Mitte der 90-er Jahre wurde in St. Barbara der erste Leseverein gegründet. Lesevereine, aber auch verschiedene Bildungsvereine, entstanden später auch anderenorts, besonders in Vurberk, das im Visier der Ptujer (Pettauer) Zeitung *Štajerc* lag, die durch einen auf dem Landesrecht beruhenden Lokalpatriotismus Unruhe unter den Slowenen in

Vurberk stiftete und diese für das Deutschtum zu begeistern versuchte.

Das politische Leben in diesem Gebiet wurde durch allerlei lokale Auseinandersetzungen, Konflikte mit der Ptujer Zeitung *Štajerc* und Reden der slowenischen Abgeordneten bei besonderen Anlässen und in Wahlkämpfen gekennzeichnet. Derartige Reden wurden vor allem in Vurberk gehalten, wo Dr. Anton Korošec, Dr. Fran Kovačič und mehrere Abgeordnete der *Slovenska Kmečka zveza* (Slowenischer Bauernverband) auftraten. Die *Kmečka zveza* hatte nach dem Scheitern der Politik der Eintracht in der Steiermark das absolute Primat in Vurberk.

Der Erste Weltkrieg setzte auch dem Duplek-Gebiet stark zu. In den unruhigen Zeiten, die allgemeine Teuerung und Not mit sich brachten, kamen auch mehrere Männer aus dieser Gegend an die Front. Einige kehrten heim, andere fielen. Ihr Schicksal ist den Nachrichten an ihre Angehörigen zu entnehmen.